

Влиянието на социолингвистичния фактор „ПРЕСТИЖ“ ВЪРХУ УПОТРЕБАТА НА ЛАБИОДЕНТАЛЕН АЛОФОН [v] В СЪВРЕМЕННИЯ ИСПАНСКИ ЕЗИК

Славея Горанова

Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна (България)

THE IMPACT OF THE SOCIOLINGUISTIC FACTOR OF PRESTIGE ON THE USE OF
THE LABIODENTAL ALLOPHONE [v] IN MODERN-DAY SPANISH

Slaveya Goranova

'Prof Dr Paraskev Stoyanov' Medical University – Varna (Bulgaria)

maestrabella@abv.bg

Abstract: In the present article we examine the influence of the sociolinguistic factor *prestige* on the usage of the labiodental allophone [v] in contemporary Spanish. Following dephonologization, /v/ has ceased to be a part of the phonemic inventory of Spanish. Similarly, [v] no longer characterizes the standard norm of Spanish variants. Still, the labiodental allophone is found in certain variants and dialects of the language. Thus we examine variants and dialects of Spanish such as the ones in Mexico, Chile, USA, and Catalonia to confirm the existence of a positive correlation between prestige and [v]-allophone usage.

Keywords: labiodental allophone [v], contemporary Spanish

Резюме: В настоящата статия изследваме влиянието на социолингвистичния фактор „престиж“ върху употребата на лабиоденталния алофон [v] в съвременния испански език. Благодарение на процеса на дефонологизация /v/ престава да е част от испанския фонологичен инвентар; [v] отпада и от стандартната норма на испанските варианти. Въпреки това лабиоденталният алофон се среща в някои варианти и диалекти на езика. Така ние изследваме варианти и диалекти на испанския език като тези в Мексико, Чили, САЩ и Каталония, за да потвърдим наличието на позитивна корелация между „престиж“ и честота на употребата на лабиоденталния алофон [v].

Ключови думи: лабиодентален алофон [v], съвременен испански език

Въведение

В испанския език по начин на учленение и по участие на гласните струни се наблюдават три беззвучни преградни фонемии: /p/, /t/ и /k/. По място на учленение първата от тях е устнена, втората –зъбна, а третата – заднонебна.

Освен горните три преградни системата включва още три: звучните /b/, /d/ и /g/. В нормата [p] и [b] са двуустнени, [t] и [d] са зъбноезични, [k] и [g] са небноезични.

Съществено е да се отбележи, че в испанския език докато беззвучните преградни [p], [t] и [k] реализират съответните беззвучни фонемни /p/, /t/ и /k/, звучните преградни отговарят на звучните фонемни /b/, /d/ и /g/, които обаче могат да се реализират и като проходни ([β], [ð] и [ɣ]). По този начин беззвучните преградни фонемни се реализират винаги като преградни, докато звучните фонемни разполагат в нормата с преградни и проходни алофони.

В испанския език не съществува фонема /v/. Може да се говори обаче за наличие на лабиодентален алофон [v] на фонемата /b/.

Вариантологични особености

Съществуването на лабиодентален алофон [v] на фонемата /b/ не е типично за испанския език като цяло: наличието и употребата на алофона се различават според варианта.

Ще припомним, че езиковият вариант е съвкупност от функционални езици с общ географски знаменател, която проявява признаци на исторически език, различен от първоначалния. За подобно дефиниране на варианта разчитаме на Косериуовото разбиране за исторически и функционален език. Последният е един диалект, на едно определено ниво и с един определен стил (Coseriu 1981a: 308-309), докато първият представлява „език, исторически обособен като идеална цялост, както и признат за такъв както от собствените си носители, така и от иноговорещи“ (Coseriu 1981b: 302).

Именно изследването на езикови варианти на испанския език привлича вниманието върху доскоро пренебрегваното съществуване на лабиоденталния алофон: класическото разбиране е за двойна реализация на звучната /b/ – с преграден и проходен алофон, съответно [b] и [β] (Navarro Tomás 1918: 81-82). Ние проучваме актуалния в рамките на вариантоложките проучвания въпрос за лабиоденталния алофон [v] с помощта на социолингвистиката, търсейки корелация между вариативността в честота на употреба на алофона и социолингвистичния фактор „престиж“. В подкрепа на нашата теза за съществуването на такава позитивна корелация разглеждаме както някои от водещите варианти на съвременния испански (като тези в Мексико и Испания), така и варианти с по-малък брой носители (напр. този в Чили). Мотивацията ни за подобен подбор на варианти е нееднородна: от една страна, при достигането на заключения относно особености на вариантите на испанския не може да не се включат иберийският вариант и поне един от най-разпространените американски варианти (с най-многобройни носители са мексиканският – 125 милиона, северноамериканският – 42 мил., колумбийският – 50 мил. и аржентинският – 45 мил. (Instituto Cervantes 2018: 6-8));

от друга страна, нашите лични наблюдения са предимно върху испаноговорящи информанти от Мексико, САЩ и Испания.

Диахрония

Преди да се съсредоточим върху съвременния испански език, ще се спрем накратко върху диахронното развитие на лабиоденталния алофон [v].

На първо място в испанския език е съществувала фонема /v/: лабиоденталният алофон [v] е бил реализация на /v/, а не на /b/. В испанския език обаче се наблюдава обща тенденция към дефонологизация: благодарение на нея, например, броят на сибилантите в испанския е силно намалял. Броят на познатите от средновековния испански три сибилантни двойки (звучна върхововенечна проходна /z/ в *kasa* - /káza/ и беззвучна върхововенечна проходна /s/ в *passa* - /pása/; звучна преднонебна проходна /z/ в *ojo* - /ózo/ и беззвучна преднонебна проходна /s/ в *dixo* - /díxo/; звучна върхова преградно-проходна /dz/ в *dizia* - /didzia/ и беззвучна върхова /ts/ в *braço* - /brátso/ (Hualde 2011: 296)) постепенно се редуцира посредством дефонологизация, водеща до загубата на звучния сибилант във всяка оригинална двойка (Martínez 1995: 459).

Тенденцията към дефонологизация при /v/ и /b/ е документирана още в латинския, говорен от испанското население на империята: през I в. сл. Хр. е регистрирана загуба на фонологичната опозиция на /v/ и /b/ – именно тази загуба води до омонимия на *bibere* – пия и *vivere* – живея в *Beati hispani quibus bibere vivere est* – „Щастливи испанците, за които да пиеш е да живееш“ (Rodríguez 2018: 1). До XVI в. фонемата /v/ не е загубила смислоразграничителната си функция в испанския език (Isbasescu 1968: 473), днес вече фонемата е престанала да е част от инвентара на испанския език. Така отсъствието на фонологичната опозиция /v/ :: /b/ води до появата на множество омоними като *bello* – хубав :: *vello* – косъм, *grabar* – записвам :: *gravar* – вписвам, *tubo* – тръба :: *tuvo* – аорист 3л. ед. ч. на глагола „имам“ (Institut MC 2010: 1).

Въпреки загубата на фонемата /v/, в някои варианти на испанския се запазва алофон [v]. Това не трябва да буди учудване, тъй като подобно съхраняване се наблюдава и в резултат от друг вид дефонологизация, тази на /θ/ – /s/. Днес повечето хора, за които испанският език е роден, не правят разграничаването, запазено в иберийския вариант, между фонемата /θ/ (графема *c, z*) и фонемата /s/ (графема *s*) в полза на сибиланта: над 90% от тях *seseuram*¹ (Vázquez 2013: 1). Същевременно при диалекти на сесеистични варианти се среща [θ] – например в мексиканския испански [θ] се

¹ Преводът е наш.

запазва, макар вече като алофон на друга фонема, /d/, в определен фонетичен контекст, обикновено в края на думата (Bravo 2006: 2).

Така може да се определи като напълно очаквано фонема, изгубила разграничителната си функция, да изчезне напълно или да се запази като алофон на друга фонема: подобно на запазването на [θ] като реализация на /d/ в някои варианти на испанския, при които не се среща /θ/, [v] просъществува като алофон на /b/ въпреки загубата на /v/.

От интерес за нас е да проследим възможната корелация между социолингвистичния фактор „престиж“ и употребата на [v] във варианти на испанския.

„Престиж“ и употреба на [v]

На първо място ще се спрем на т.нар. северноамерикански вариант на испанския език, в частност на неговия най-голям диалект: *чикано*.

Като северноамерикански определяме варианта, разпространен на север от Мексико, предимно на територията на САЩ, но и на Канада. По този начин се отзоваваме на призива на Джон Липски за разглеждане на сбора от испански диалекти на север от Мексико с многомилionни носители като пандиалектно единство (Lipski 2007: 1).

Сред тези диалекти лабиоденталният алофон [v] на /b/ е широко документиран в т.нар. *чикано* испански. Чикано е разпространен на територията на САЩ, основно на юг, но и в големите северни метрополиси, както и в районите по границата между САЩ и Мексико. Чикано би могъл да се разглежда като диалект на мексиканския вариант, тъй като говорещите го са от мексикански произход (Mendoza-Denton 1999: 376) и при него са запазени основните характеристики на мексиканския вариант. Това, което отличава чикано от всички диалекти на мексиканския вариант обаче и го причислява към северноамериканския, е състоянието му на билингвизъм спрямо английския (Harris et al. 2015: 40 - 42).

Като основен език за официална комуникация в САЩ английският се радва на най-голям престиж. Испанският традиционно е асоцииран с лица с нисък образователен ценз, извършващи предимно неквалифициран труд (Achugar & Pessoa 2009: 199). Същевременно английският е основният език за комуникация в публичната сфера (Moreno Fernández 2008: 204). Така, тъй като в САЩ английският се отличава с по-висок престиж от испанския, може да се направи обосновано предположение, че социалният статус на английския език в ситуацията на билингвизъм е мотивиращ фактор за наличието на лабиодентален алофон [v] в чикано.

Особено важно е да се подчертае, че за мексиканския вариант този алофон не е типичен: така наличието му разграничава чикано от мексиканския.

Всъщност алофонът се среща в някои диалекти на мексиканския вариант, но несистемно и с ниска честота (Butragueño 2014: 259). В частност в района около столицата „съгласната *v* е понякога лабиодентална в културната реч в Долината” (Matluck 1951: 115). В Мускис е налице „[*v*] звучен лабиодентален фрикатив. Сравнително често срещан, дължащ се на свръхправилност. Появата му е несистематична [...]” (Gavaldón 1970: 223). Лопе Бланч посвещава специално изследване на проблема: „Звучната лабиодентална в испанския в Мексико” (Lope Blanch 1988).

Редно е обаче да подчертаем, че този алофон не се приема от днешната стандартна норма на испанския в Мексико. Алофонът не се приема като лингвистичен маркер на висок социален статус – през последния век, нагласите на местното население са се променили: произношение, включващо алофона, вече не е престижно, което води до това днес алофонът почти да не се среща.

Ситуацията в мексиканския испански контрастира с тази в чилийския. В Чили алофонът днес се среща все по-често. Предпочитаната реализация на /*b*/ в по-голямата част от случаите зависи от фонетичния контекст – 59.5% (Sadowsky 2010: 233). В Чили звучната /*b*/ се реализира най-вече с алофона [*v*], по-рядко – с [*b*], а най-малко - с [*β*] (Vergara 2010: 6, 125).

Обяснение за запазването на звучния лабиодентален алофон [*v*] в чилийския испански може да се потърси в огромния престиж на Андрес Бельо и влиянието му върху стандартизирането на варианта. Андрес Бельо е радетел за запазване на разграничаването на графема *b* от *v* в устната реч посредством употребата на алофон [*b*], съответстващ на първата графема, и алофон [*v*], отговарящ на втората (цит. по Vergara 2010: 15).

Подобно строго разграничаване всъщност би представлявало възстановяване на фонологичната опозиция на /*b*/ и /*v*/, като би обособило двойка триади графема-фонема-алофон, съответно *b*-/*b*/-[*b*] и *v*-/*v*/-[*v*]. Такова противопоставяне днес обаче няма – стремежът на Бельо към противодействие на процеса на дефонологизация води единствено до съхраняването на алофон [*v*], но не и на /*v*/.

Съвсем различна е ситуацията в Испания. Там лабиоденталният алофон [*v*] не е част от стандартната норма, а се използва почти ексклузивно в ситуация на билингвизъм. Основното му разпространение е в Южна Каталония, части на Валенсия и Майорка,

където се среща „под влияние на регионалния език” (RAE DPD 2005: v). Една от отличителните характеристики на звуково равнище на испанския език, употребяван от носителите на каталонски, е именно „тенденцията към разграничаване между /b/ и /v/” (Instituto Cervantes 1997: 1), т.е. наличието на фонема /v/, каквато в съвременния испански не съществува.

На пръв поглед е налице обратна инверсия между престижа на испанския език спрямо каталонския и влиянието на последния, но това впечатление е погрешно, тъй като се взима под внимание единствено престижът на испанския по принцип. Наистина по света испанският е вторият по значение език по броя на хората, за които е роден, и е един от най-изучаваните като чужд (Instituto Cervantes 2018: 6). В самата Испания испанският е държавният език: той е с най-висок престиж за монолингви и емигранти. Въпреки това за наблюдаваната употреба на лабиодентален алофон [v] водещи са нагласите на жителите на региона, за които каталонският е роден: те изразяват силно предпочитание към каталонския и, по подразбиране, към произношение, което се асоциира с него (като употребата на въпросния алофон в съвременния европейски вариант на испанския). Най-добре престижа на каталонския за носителите му обобщава управителят на местната власт в Майорка Мигел Енсенят с твърдението, че каталонският е техният „най-голям колективен принос към човечеството” (цит. по Campos 2018: 1).

Заклучение

Потвърди се наличието на позитивна корелация между повишен *социален престиж* и увеличена честота на употребата на лабиоденталния алофон [v] в съвременния испански език. Вследствие на процеса на дефонологизация /v/ престава да е част от фонологичния инвентар на съвременния испански език; [v] също отпада от стандартната норма на испанските варианти (както при мексиканския, така и при иберийския вариант). Запазване на лабиоденталния алофон се наблюдава при повишен престиж на асоциираното с алофона произношение (в САЩ, Чили, Каталония).

Библиография

- Achugar & Pessoa 2009*: Achugar, M., Pessoa, S. Language attitudes towards Spanish in a bilingual academic community in Southwest Texas. – Spanish in Context 6:2/2009, 199–223. [date of entering 15.2.2019].
 <https://www.researchgate.net/publication/233692002_Power_and_place_Language_attitudes_towards_Spanish_in_a_bilingual_academic_community_in_Southwest_Texas>.
- Bravo 2006*: Bravo, E. La pronunciación del español mexicano. [date of entering 15.2.2019].
 <http://www.siff.us.es/fil/publicaciones/apuntes/ebravo/EA-_tema4-CLS.pdf>

- Butragueño 2014*: Butragueño, P. Fonología variable del español de México: Procesos segmentales. México: El Colegio de México, 2014.
- Campos 2018*: Campos, C. El eterno problema catalán es la lengua. – El español, 17 enero 2018. [date of entering 12.2.2019]. <https://www.elespanol.com/opinion/columnas/20180117/eterno-problema-catalan-lengua/277852214_13.html>.
- Coseriu 1981a*: Coseriu, E. Lecciones de Lingüística General. Madrid: Editorial Gredos, 1981.
- Coseriu 1981b*: Coseriu, E. Los conceptos de «dialecto», «nivel» y «estilo de lengua» y el sentido propio de la dialectología. – Lingüística española actual, 3/1981, 1-32.
- Gavaldón 1970*: Gavaldón, L. Aspectos fonéticos del habla de Múzquiz, Coahuila. – Anuario de Letras, VIII/1970, 219 - 234.
- Harris et al. 2015*: Harris, M. Miglio, V. and Cries, St. Mexican and Chicano Spanish Prosody: Differences related to Information Structure. [date of entering 29.08.2021]. <http://www.stgries.info/research/2015_MJH-VGM-STG_MexChicanoSpanProsody_Proc6PSLLTConf.pdf>.
- Hualde 2011*: Hualde, J. Introducción a la lingüística hispánica. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- Institut MC 2010*: Institut Manuel de Cabanyes. Palabras homófonas con B/V. [date of entering 14.2.2019]. <<https://segundomsdc.wordpress.com/2010/01/07/palabras-homofonas-con-bv/>>.
- Instituto Cervantes 1997*: Instituto Cervantes. Catálogo de voces hispánicas. [date of entering 15.2.2019]. <https://cvc.cervantes.es/lengua/voces_hispanicas/espana/barcelona.htm>.
- Instituto Cervantes 2018*: Instituto Cervantes. El español: una lengua viva. Informe 2018. [date of entering 15.2.2019]. <https://cvc.cervantes.es/lengua/espanol_lengua_viva/pdf/espanol_lengua_viva_2018.pdf>.
- Isbasescu 1968*: Isbasescu, C. Sobre la existencia de una fricativa labiodental sonora [v] en el español cubano. [date of entering 14.2.2019]. <https://cvc.cervantes.es/literatura/aih/pdf/03/aih_03_1_054.pdf>.
- Lipski 2007*: Lipski, J. ¿Existe un dialecto estadounidense del español?. [date of entering 12.2.2019]. <http://congresosdelalengua.es/valparaiso/ponencias/americas_lengua_espanola/lipski_john_m.htm>.
- Lope Blanch 1988*: Lope Blanch, J. M. La labiodental sonora en el español de México. – Nueva Revista de Filología Hispánica (NRFH), 36(1)/1988, 153-170.
- Martínez 1995*: Martínez, C. Asincronismo en el proceso de ensordecimiento de las sibilantes sonoras: Factores geográficos y socioculturales. [date of entering 13.2.2019]. <https://cvc.cervantes.es/literatura/cauce/pdf/cauce18-19/cauce18-19_31.pdf>.
- Matluck 1951*: Matluck, J. La pronunciación en el español del Valle de México. – Nueva Revista de Filología Hispánica, 2/1952, 109 - 120.
- Mendoza-Denton 1999*: Mendoza-Denton, N. Sociolinguistics and Linguistic Anthropology of US Latinos. – Annual Review of Anthropology, 28/1999, 375-395. [date of entering 13.2.2019]. <<http://links.jstor.org/sici?sici=0084-6570%281999%292%3A28%3C375%3ASALAOU%3E2.0.CO%3B2-Y>>.
- Moreno Fernández 2008*: Moreno Fernández, F. Dialectología hispánica de los Estados Unidos. [date of entering 13.2.2019]. <https://cvc.cervantes.es/lengua/anuario/anuario_08/pdf/espanol02.pdf_200-221>.
- Navarro Tomás 1918*: Navarro Tomás, T. Pronunciación española. [date of entering 13.2.2019]. <https://archive.org/stream/manualdepronunci00navauoft/manualdepronunci00navauoft_djvu.txt>.
- RAE DPD 2005*: RAE. Diccionario panhispánico de dudas. [date of entering 15.2.2019]. <<http://lema.rae.es/dpd/?key=pronunciacion+de+v>>.
- Rodríguez 2018*: Rodríguez, L. Te juro que la be y la uve se pronuncian igual. [date of entering 15.2.2019]. <https://verne.elpais.com/verne/2018/01/14/articulo/1515946828_423969.html>.
- Sadowsky 2010*: Sadowsky, S. El alófono labiodental sonoro [v] del fonema /b/ en el castellano de Concepción (Chile): una investigación exploratoria. – Estudios de Fonética Experimental, 19/2010, 231 – 261. [date of entering 15.2.2019]. <http://sadowsky.cl/files/Sadowsky_2010_v-labiodental_EFE.pdf>.
- Vázquez 2013*: **Vázquez, A.** Seseo, ceceo y distinción: ¿qué español enseñar?. [date of entering 15.2.2019]. <<https://eledegradana.wordpress.com/2013/10/20/seseo-ceceo-y-distincion-que-espanol-enseñar/>>.
- Vergara 2010*: **Vergara Fernández, V.** Incidencia de la lectura en la producción de alófonos de /b/. [date of entering 15.2.2019]. <http://www.academia.edu/420312/Incidencia_de_la_lectura_en_la_produccion_de_alo_fonos_de_b>.